

Praktijkonderzoek Windesheim

**Onderzoek naar onderwijs en begeleiding van ASS-
leerlingen in de reguliere klas.**

Zwolle, juni 2011

Marco Hendriksen
Studentnummer S1022978
Uitstroomprofiel OZVD
Onderzoeksbegeleider R. Blok

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	4
1. Inleiding	5
1.1 Verlegenheidssituatie	5
1.2 Doelstelling	5
1.3 Centrale vraagstelling	5
2. Onderzoeksvragen en deelvragen	6
2.1 Onderzoeksvraag 1:	6
2.2 Onderzoeksvraag 2:	1
2.3 Onderzoeksvraag 3:	7
3. Theoretisch kader	8
3.1 Inleiding	8
3.2 Inclusief onderwijs.....	8
3.3 De houding van de leerkracht	9
3.4 Kenmerken van ASS- leerlingen.....	11
3.5 Samenvatting.....	12
4. Opzet van het project	12
5. Resultaten van dit onderzoek.....	13
5.1 Onderzoeksvraag 1:	13
5.1.1 Deelvraag 1.....	13
5.1.2 Deelvraag 2.....	14
5.1.3 Deelvraag 3.....	14
5.1.4 Deelvraag 4.....	15
5.2 Onderzoeksvraag 2:	15
5.2.1 Deelvraag 1.....	15
5.2.2 Deelvraag 2.....	16

5.2.3 Deelvraag 3.....	17
5.2.4 Deelvraag 4.....	18
5.2.5 Deelvraag 5.....	18
5.2.6 Deelvraag 6.....	18
5.3 Onderzoeksvraag 3:.....	20
5.3.1 Deelvraag 1.....	20
5.3.2 Deelvraag 2.....	20
5.3.3 Deelvraag 3.....	21
5.3.4 Deelvraag 4.....	22
5.3.5 Deelvraag 5.....	22
5.3.6 Deelvraag 6.....	24
6. Conclusies.....	25
7. Literatuurlijst	27
8. Bijlagen	29
Instrument 2.....	29
Instrument 3.....	30
Instrument 4.....	31
Instrument 5.....	32

Samenvatting

In dit praktijkonderzoek heb ik d.m.v. gestructureerde interviews en vragenlijsten een antwoord willen krijgen op de centrale vraagstelling: *Wat kenmerkt de houding van leerkrachten van het Deltion College om inclusief onderwijs te verzorgen voor ASS- leerlingen in een reguliere onderwijssetting?*

De interviewvragen en de vragen van de vragenlijsten zijn door mijzelf ontwikkeld op grond van de onderzoeksvragen.

Over het algemeen blijkt dat de leerkrachten van het Deltion College van mening zijn dat ASS- leerlingen in een reguliere groep goed te begeleiden zijn. Ze zeggen hier echter wel bij dat dit er niet teveel moet zijn. In de interviews geven de leerkrachten aan dat de volgende zaken van belang zijn om ASS- leerlingen goed te onderwijzen en te begeleiden. Men moet uitgaan van de mogelijkheden en niet van de onmogelijkheden. Het aanbrengen van structuur is erg belangrijk, de opdrachten die gegeven worden mogen niet te complex zijn. Er moet veel positieve feedback gegeven worden. De leerkrachten met ASS- leerlingen in een reguliere groep moeten veel extra werk verrichten (extra theorie en praktijk, extra individuele gesprekken en frequenter BPV bezoek). Hiervoor worden er geen extra middelen beschikbaar gesteld. Door bijna alle leerkrachten wordt aangegeven met individuele leerroutes/ maatwerktrajecten te werken. Het werken op hun eigen tempo en niveau wordt door de leerlingen als zeer positief ervaren.

Het doel van dit onderzoek was om niet zo zeer kwantitatieve gegevens te verkrijgen maar het is meer gericht op kwalitatieve data. Door de verschillende uitspraken van leerkrachten uit de interviews voortdurend te koppelen aan / en te vergelijken met de leerlinggegevens uit interviews en de door hen ingevulde vragenlijsten ontstaat er een steeds duidelijker beeld over de houding van de leerkracht. Dit komt doordat de percepties van de verschillende belanghebbenden samengebracht worden. Dit wordt in de methodologie triangulatie genoemd (Harinck, 2008). Door het toepassen van deze methode heb ik een beter inzicht gekregen in de processen die van invloed zijn op de houding van de leerkracht m.b.t. het onderwijs aan ASS- leerlingen.

1. Inleiding

1.1 Verlegenhedsituatie

Momenteel werk ik op het Deltion College als mentor / coach van drie groepen leerlingen “fietstechniek”. Het Deltion College is een Regionaal Opleidings Centrum (ROC) dat beroepsonderwijs verzorgt voor leerlingen van niveau 1 t/m 4. Op het Deltion College zitten ongeveer 15.000 leerlingen verdeeld over zo’n 350 verschillende opleidingen variërend van techniek tot horeca en verzorging. Voornamelijk leerlingen vanaf 17 jaar uit VMBO-onderwijs stromen in in de diverse opleidingen. Daarnaast werk ik 2 dagen op het REA College in Ermelo. Hier kom ik regelmatig in aanraking met leerlingen met bijvoorbeeld een autistische beperking. De keuze voor een onderzoek naar onderwijs aan ASS- leerlingen in een reguliere onderwijssituatie heeft mede hiermee te maken. Ook binnen het Deltion College treft men steeds meer leerlingen met een autistische beperking aan in de reguliere klassen. Dit past binnen het Deltion beleid om leerlingen met een beperking op te vangen in het reguliere onderwijs.

Dit praktijkonderzoek zal zich echter beperken tot de ASS- leerlingen binnen de opleiding “fietstechniek”. Hier worden de ASS- leerlingen in de reguliere klas onderwezen en begeleid. De verlegenhedsituatie, waar dit onderzoek zich op richt, is: hoe gaan de leerkrachten fietstechniek om met ASS- leerlingen binnen een reguliere onderwijssituatie van het Deltion College? Welke factoren zijn hierbij van belang? Wordt er door het Deltion College extra ondersteuning en voorzieningen gecreëerd en leiden deze maatregelen tot minder uitval en verhogen ze de kans op het behalen van een diploma.

1.2 Doelstelling

Doel is om na te gaan hoe het onderwijs zo effectief en efficiënt mogelijk georganiseerd kan worden binnen een reguliere onderwijssetting in het Deltion College voor ASS- leerlingen.

1.3 Centrale vraagstelling

Wat kenmerkt de houding van leerkrachten van het Deltion College om inclusief onderwijs te verzorgen voor ASS- leerlingen in een reguliere onderwijssetting?

2. Onderzoeksvragen en deelvragen

Centrale vraagstelling (herhaling):

Wat kenmerkt de houding van leerkrachten van het Deltion College om inclusief onderwijs te verzorgen voor ASS- leerlingen in een reguliere onderwijssetting?

2.1 Onderzoeksvraag 1

Welke strategie heeft het Deltion College gevolgd om inclusief onderwijs te verzorgen voor ASS- leerlingen in een reguliere onderwijssetting en wat kenmerkt deze strategie?

Deelvragen:

- *Hoe heeft het Deltion College deze strategie vertaald naar de clusters en op welke manier wordt op de naleving hiervan toegezien?*
- *Wat is het beleid van het Deltion College t.a.v. specifieke ondersteuningsvragen wat betreft plaatsing/ intake, voortgangsbegeleiding en uitstroombegeleiding van ASS- leerlingen?*
- *Wat wordt er gedaan om een soepele overdracht tussen het voorafgaande onderwijs en het Deltion College te bevorderen in het specifieke geval voor ASS- leerlingen?*
- *Zijn er kwantitatieve gegevens over de uitval en de slagingspercentages van deze leerlingen op het Deltion College en hoe worden deze gebruikt?*

2.2 Onderzoeksvraag 2

Welke extra ondersteuning kan het cluster “techniek” i.c. de afdeling motorvoertuigentechniek / fietstechniek bieden t.a.v. ASS- leerlingen?

Deelvragen:

- *Onder welke voorwaarden is het mogelijk om ASS- leerlingen in een reguliere groep op te vangen?*
- *Op welke wijze biedt de afdeling motorvoertuigen / fietstechniek faciliteiten om ASS- leerlingen extra te begeleiden?*

- *Welke overlegvormen zijn er om de begeleiding van collega's, die aan deze leerlingen lesgeven, af te stemmen?*
- *Welke extra inspanningen moeten leerkrachten verrichten om ASS- leerlingen aan een geschikte werkplek te helpen?*
- *Op welke wijze wordt de praktijkopleider/ leermeester geïnformeerd dat hij een ASS- leerling moet begeleiden?*
- *Hoe wordt de praktijkopleider/ leermeester ondersteund en welke handvatten moeten wij hem geven om een ASS- leerling optimaal te begeleiden?*

2.3 Onderzoeksvraag 3

Wat kenmerkt de houding van de leerkracht om ASS- leerlingen goed te onderwijzen en te begeleiden?

Deelvragen:

- *Op welke manier heeft de leerkracht zich verdiept in de kenmerken van ASS- leerlingen?*
- *Op welke wijze heeft dit zijn pedagogische en didactische handelen beïnvloed?*
- *Kan de leerkracht aangeven over welke didactische kennis en vaardigheden hij beschikt om ASS- leerlingen goed te kunnen begeleiden?*
- *Hebben de leerkrachten vaker ASS- leerlingen in de klas gehad en op welke wijze heeft dit hun gedrag m.b.t. deze leerlingen beïnvloed ?*
- *Wat doen de leerkrachten extra om ASS- leerlingen goed te begeleiden?*
- *Worden er al individuele leerroutes / maatwerktrajecten in het kader van het CGO georganiseerd en hoe wordt dit gedaan?*

3. Theoretisch kader

3.1 Inleiding

In dit theoretisch kader wordt ervan uitgegaan dat ASS- leerlingen het meest gebaat zijn met een onderwijsvorm zoals inclusief onderwijs. Inclusief onderwijs wordt gedefinieerd door Grooff als:

“onderwijs waarbij elk kind, ongeacht IQ of handicap, ras of religie, sekse of sociale klasse, in een klas zitten met leeftijdsgenoten, waarbij de leerkracht elke ondersteuning geeft die nodig is om elk kind in zijn klas goed onderwijs te geven” (Van der Bruggen, 2005, p. 19).

ASS- leerlingen zijn leerlingen met een stoornis van het autistisch spectrum. Kenmerkend voor deze leerling is dat hij moeilijk sociale contacten legt, structuur nodig heeft en veel behoefte aan positieve feedback heeft. Dit wordt beschreven in paragraaf 2.

Vervolgens wordt in paragraaf 3 de houding van de leerkracht beschreven en hoe deze op grond van opleiding en ervaring in staat is om om te gaan met verschillen in de klas.

In paragraaf 4 worden een aantal kenmerken van ASS- leerlingen aangegeven waarmee rekening moet worden gehouden om goed onderwijs te geven aan deze doelgroep.

In de laatste paragraaf worden de bevindingen uit de literatuurstudie gekoppeld aan de onderzoeksvragen uit het praktijkonderzoek.

3.2 Inclusief onderwijs

Uit een internationale literatuurstudie, die beschreven wordt door Meijer (2003) in een samenvattend rapport van het European Agency For Development in Special Needs Education blijkt, dat docenten bereid en in staat zijn om Inclusief onderwijs te verzorgen voor ASS- leerlingen in een reguliere onderwijssituatie (Meijer, 2003). Inclusief onderwijs in een reguliere onderwijssituatie wordt ook beschreven door Schuman (2009). In de bovengenoemde internationale literatuurstudie is de eerste conclusie van Meijer dat case-studys en discussies met de experts uitwijzen dat inclusieve klassen in verschillende Europese landen bestaan. Verder geven de gegevens uit dit onderzoek aan dat wat goed is voor ASS- leerlingen ook goed is voor andere leerlingen in de klas (Meijer, 2003). Ook Dijkstra (2010) wijst op het belang van inclusief onderwijs voor ASS- leerlingen. Hij refereert aan een onderzoek van Watkins (2003). Beiden komen tot de conclusie, dat in eigenlijk alle landen in Europa erkend wordt, dat inclusief onderwijs een belangrijke basis is voor het realiseren van gelijke kansen voor mensen met beperkingen in alle aspecten van het leven (onderwijs, beroepsvoorbereiding, werk en vrije tijd). Inclusief onderwijs vraagt echter om flexibele onderwijssystemen die inspelen op de diverse en vaak complexe behoeften van individuele leerlingen en studenten (Dijkstra, 2010).

Een tweede onderzoeksresultaat van Meijer (2003) is dat gedrags-, sociale en/ of emotionele problemen de grootste uitdaging vormen.

In een derde conclusie wijst Meijer erop dat het omgaan met verschillen in de klas als één van de grootste problemen in het onderwijs in Europa wordt gezien.

3.3 De houding van de leerkracht

De volgende voorwaarden spelen volgens Meijer (2003) in de praktijk van inclusief onderwijs een centrale rol:

- Inclusie is afhankelijk van de houding van de leerkracht t.o.v. ASS- leerlingen, van hun vermogen sociale relaties te verbeteren, van hun standpunt aangaande verschillen in de klas en hun bereidheid effectief met deze verschillen om te gaan.
- Leerkrachten moeten beschikken over vaardigheden, expertise, kennis, pedagogische benaderingen, adequate onderwijsmethoden en – materialen en tijd om effectief om te gaan met verschillen in de klas.
- Leerkrachten hebben behoefte aan ondersteuning zowel van binnen als buiten de school. Leiderschap op het niveau van de schooldirecteur, het schoolbestuur en de overheid is cruciaal. Regionale samenwerking tussen ouders en betrokken instellingen is een voorwaarde voor effectieve inclusie.
- De overheid moet duidelijk aangeven hoe de visie op inclusie is en de voorwaarden voor een flexibel gebruik van middelen scheppen.

Naast bovengenoemde factoren wijst Meijer in dit artikel nogmaals op het belang van de houding van de leerkracht m.b.t. het geven van onderwijs aan ASS- leerlingen.

“Als leerkrachten het onderwijs aan alle leerlingen niet accepteren als integraal deel van hun taak, zullen ze proberen de verantwoordelijkheid voor de leerlingen met beperkingen over te dragen aan iemand anders, vaak een gespecialiseerde collega” (Meijer, 2003, p.10).

Dijkstra (2010) geeft ook het belang van de houding van de leerkracht aan. Hij stelt dat het succes van inclusief onderwijs grotendeels afhankelijk is van een positieve houding van de leerkracht, ze zijn de sleutelfiguren voor de implementatie van inclusief onderwijs. Hun houding is bepalend voor ASS- leerlingen evenals hun standpunt t.a.v. verschillen in de klas. Ook hun bereidheid effectief met deze verschillen om te gaan is van belang.

Literatuuronderzoek over de houding van leerkrachten t.a.v. ASS- leerlingen geeft aan dat een negatieve houding leidt tot lage verwachtingen bij de leerling (Dijkstra, 2010).

Dupoux (2005) beschrijft 3 variabelen die de algemene attitude in organisaties m.b.t. inclusie van ASS- leerlingen voorspellen. De belangrijkste factor is de houding van leerkrachten, gevolgd door het genoten opleidingsniveau van de leerkracht en het niveau waarop hij les geeft.

Onderzoekers komen tot verschillende conclusies over de invloed van de onderwijservaring op de houding van leerkrachten t.a.v. de inclusie van ASS- leerlingen. Dijkstra (2010) komt tot de conclusie dat training en ervaring in het lesgeven aan ASS- leerlingen een duidelijke positieve invloed hebben op de houding van de leerkracht t.a.v. inclusie. Zambelli (2004) komt in een onderzoek onder 23 leerkrachten in het middelbaar onderwijs in Italië tot een heel andere conclusie : juist jonge leerkrachten en leerkrachten met weinig

onderwijservaring staan positief t.a.v. inclusie. Over ervaren leerkrachten stelt hij dat ze meer open staan voor inclusie, maar ook meer tegen inclusie kunnen zijn. Dit is afhankelijk van hun positieve of negatieve ervaringen met de doelgroep (Zambelli, 2004).

Onderzoekers, zoals Campel (2003) en Avramidis (2002), zijn van mening dat leerkrachten met veel pedagogische kennis en vaardigheden positiever staan t.a.v. inclusie dan collega's met minder kennis en vaardigheden. In het algemeen kan worden gesteld dat bij toenemende kennis en vaardigheden er een mindere negatieve houding is (Dijkstra, 2010). Echter, een positieve attitude is niet genoeg om om te gaan met verschillen in de klas. Leerkrachten hebben ook adequate onderwijsmethoden en materialen nodig en meer tijd voor instructie. Verder zijn kennis en vaardigheden verworven in opleiding / training en is ervaring nodig. Zonder twijfel vergt het onderwijs aan ASS- leerlingen in de reguliere setting aanpassingen van het standaardcurriculum. ASS- leerlingen hebben behoefte aan meer instructietijd. Dit kan gerealiseerd worden op twee manieren: door een toename van middelen (meer tijd beschikbaar voor leerkrachten) of het herschikken van beschikbare middelen (ander gebruik van beschikbare tijd). Het beschikbaar stellen van extra tijd bijv. door de inzet van instructeurs / onderwijsassistenten en het aanzetten van goed presterende leerlingen om meer zelfstandig te werken of deze leerlingen inzetten bij peerteaching (Meijer, 2003).

Freytag (2001) spreekt niet over de houding maar de "kracht" van de leerkracht. Hieronder verstaat hij de situatie- specifieke verwachting van de leerkracht dat hij leerlingen kan helpen bij het leren. We kunnen met andere woorden spreken over het vertrouwen in de impact van hun onderwijs. Zij constateert dat leerkrachten in het speciaal onderwijs een hoger niveau wat betreft persoonlijke "kracht" hebben dan leerkrachten in het regulier onderwijs. Wanneer de "kracht" van leerkrachten toeneemt, hebben ze ook minder vrees voor ASS- leerlingen in hun klas. Zij kunnen leerlingen motiveren met hun effectieve onderwijsstrategieën. Een toenemend repertoire van instructiemethoden komt tegemoet aan de behoefte van deze leerlingen (Freytag, 2001).

Voor ASS- leerlingen is het werken met individuele handelingsplannen erg belangrijk. Mason, McGahee- Kovac en Johnson spreken over een individual educational plan (I.E.P). Deze individuele leerroutes/ maatwerktrajecten kunnen variëren naar inhoud, tempo en niveau (Mason, McGahee- Kovac & Johnson, 2004; Wilkinson, 2008).

Om samen met de leerling een strategie op te stellen, hoe men het leren kan structureren, beschrijven Bijstra en Doornenbal (Bijstra & Doornenbal, 2002). Samen met de leerling moet een leerroute uitgestippeld worden voor een periode die voor hem duidelijk en haalbaar is. In de leerroute is aangegeven wat hij moet doen, hoe hij dat moet doen en wanneer hij de taken klaar moet hebben. Hierbij moet rekening gehouden worden met het niveau en tempo dat hij aan kan. Gaandeweg het leerproces blijkt dat de leerling best zelf in staat is om een stappenplan te maken. Dit wordt door de docent gestimuleerd.

Om tijdens het leerproces steeds meer verantwoordelijkheid bij de leerling te leggen voor zijn eigen leerproces wordt ook besproken door Wood, Karvonen, Test, Browder en Algozzine (Wood et al, 2004).

In tegenstelling tot vroeger is de leerkracht niet de enige persoon die verantwoordelijk is voor de ontwikkeling en de voortgang van de ASS- leerlingen. Hij maakt deel uit van een team dat als totaliteit verantwoordelijk is. Door voortgangsbesprekingen maar ook door intervisie en bijscholing krijgen de leerkrachten feedback op hun pedagogisch handelen. (Claasen et al, 2009). Ook Zambelli (2004) wijst op het belang van de rol van de collega, waarmee samengewerkt wordt, voor het succes van inclusie. Hij stelt dat inclusief onderwijs niet alleen een zaak is van de leerkracht en de ondersteunende leerkracht maar van het hele team (Zambelli, 2004).

3.4 Kenmerken van ASS- leerlingen

Om goed onderwijs te geven aan ASS- leerlingen is het van belang om rekening te houden met een aantal **kenmerken** van deze leerlingen.

- Sociale contacten met anderen zijn moeilijk.

Een ASS- leerling kenmerkt zich door ernstige tekortkomingen op het gebied van sociale interacties, taal en communicatie (Oudshoorn, Brans, Duyx & Eussen, 1995). Dit kan te maken hebben met de groep als geheel. Met de docent en met sommige medeleerlingen kan hij wel een sociaal contact opbouwen (Nauta & Giesing, 2006; Wing, 2005).

- ASS- leerlingen hebben behoefte aan een veilige omgeving.

Bied de ASS- leerling een duidelijke, veilige, overzichtelijke leeromgeving.

Werk met kleine stappen, korte individuele instructies en zorg voor succeservaringen.

De ASS- leerling heeft veel aanmoediging nodig, de motivatie lijkt vaak te ontbreken.

Maak gebruik van visuele instructies en beloon goede resultaten. Een ASS- leerling raakt wanneer de taak niet lukt snel gefrustreerd (Nauta & Giesing, 2006). Een veilige omgeving waar zij als volwassenen worden aangesproken, is erg belangrijk.

- Moeite met veranderingen.

De ASS- leerling wil vaste duidelijke patronen. Maak veranderingen in een vast patroon van te voren kenbaar (Nauta & Giesing, 2006).

- Behoeft aan structuur.

Breng structuur aan in tijd: werk met een vast rooster, dagschema. Breng structuur aan in ruimte: de spullen hebben een vaste plaats; een bepaalde activiteit is gekoppeld aan een bepaalde ruimte. Breng structuur aan in activiteit: deel ze op in kleine stappen.

Breng structuur aan in persoon: wees consistent en consequent in het uitvoeren van afspraken.

Dit kan bijvoorbeeld d.m.v. een schema of een stappenplan.

Aan de hand van plaatjes uit het leerboek en uitleggen waarom je dit zo moet (ASSjeblieft, 2008; Nauta & Giesing, 2006; Wing, 2005).

- Behoeft aan positieve feedback.

Bevestigen van gewenst gedrag door het geven van een schouderklopje of de duim omhoog; goed gedaan. Hierdoor groeit het zelfvertrouwen. Geef een kind een beloningssticker waar het goed is gegaan (Delfos, 2005).

3.5 Samenvatting

Uit deze literatuurstudie kunnen we concluderen dat de houding van de leerkracht een bepalende factor is in de realisatie van onderwijs aan ASS- leerlingen. Hij moet empathisch en flexibel zijn. Het is van belang hoe hij met verschillen in de klas omgaat. De leerkracht moet beschikken over vaardigheden, expertise, kennis, pedagogische benaderingen, adequate onderwijsmethoden en – materialen en tijd om effectief met verschillen in de klas te kunnen omgaan (Meijer, 2003).

Met onderzoeksvraag 3: “wat kenmerkt de houding van de leerkracht om ASS- leerlingen goed te onderwijzen en begeleiden” proberen wij een beeld te krijgen van deze houding van leerkrachten binnen het Deltion College m.b.t. deze aspecten.

Voor ASS- leerlingen is het werken met individuele handelingsplannen erg belangrijk. Mason, McGahee- Kovac en Johnson spreken over een individual educational plan (I.E.P). Deze individuele leerroutes/ maatwerktrajecten kunnen variëren naar inhoud, tempo en niveau (Mason, McGahee- Kovac & Johnson, 2004; Wilkinson, 2008). Hoe hier binnen het Deltion College mee omgegaan wordt komt ook in onderzoeksvraag 3 aan de orde.

Echter alleen een positieve attitude is niet genoeg om te gaan met verschillen in de klas. Leerkrachten hebben ook meer tijd nodig voor instructie. Verder zijn kennis en vaardigheden verworven in opleiding / training en is ervaring nodig. Ook vergt het onderwijs aan ASS- leerlingen in de reguliere setting aanpassingen van het standaardcurriculum. ASS- leerlingen hebben behoefte aan meer instructietijd en andere vormen van examinering. Dit kan gerealiseerd worden op twee manieren: door een toename van middelen (meer tijd beschikbaar voor leerkrachten) of het herschikken van beschikbare middelen (ander gebruik van beschikbare tijd). Dit kan bijv. door de inzet van instructeurs / onderwijsassistenten en het aanzetten van goed presterende leerlingen om meer zelfstandig te werken of deze leerlingen in te zetten bij peerteaching (Meijer, 2003).

De strategie, die het Deltion College i.c. afdeling motorvoertuigentechniek/ fietstechniek hanteert, om extra faciliteiten en middelen in te zetten voor ASS- leerlingen, wordt geoperationaliseerd in onderzoeksvraag 1 en 2.

4. Opzet van het project

In dit praktijkonderzoek wil ik d.m.v. gestructureerde interviews en vragenlijsten een antwoord krijgen op de centrale vraagstelling: *Wat kenmerkt de houding van leerkrachten van het Deltion College om inclusief onderwijs te verzorgen voor ASS- leerlingen in een reguliere onderwijssetting?*

De interviewvragen en de vragen van de vragenlijsten zijn door mijzelf ontwikkeld op grond van de onderzoeksvragen.

Het doel van mijn onderzoek is om niet zo zeer kwantitatieve gegevens te verkrijgen maar het is meer gericht op kwalitatieve data. Door de verschillende uitspraken van leerkrachten uit de interviews voortdurend te koppelen aan / en te vergelijken met de leerlinggegevens uit interviews en de door hen ingevulde vragenlijsten ontstaat er een steeds duidelijker beeld. Dit komt doordat de percepties van de verschillende belanghebbenden samengebracht worden. Dit wordt in de methodologie triangulatie genoemd (Harinck, 2008). Door deze methode krijg ik beter inzicht in de processen die van invloed zijn op de houding van de leerkracht m.b.t. het onderwijs aan ASS- leerlingen.

De interviews en vragenlijsten zijn afgenomen bij leerkrachten (N= 4) en leerlingen (N= 15) van de afdeling fietstechniek van het Deltion College. De vragen voor de eerste onderzoeksvraag zijn gesteld aan een teamleidster van het StudentenSuccesCentrum.

5. Resultaten van dit onderzoek

5.1 Onderzoeksvraag 1

Welke strategie heeft het Deltion College gevolgd om inclusief onderwijs te verzorgen voor ASS- leerlingen in een reguliere onderwijssetting en wat kenmerkt deze strategie?

5.1.1 Deelvraag 1.

Hoe heeft het Deltion College deze strategie vertaald naar de clusters en op welke manier wordt op de naleving hiervan toegezien?

Er is een beleidsplan “Begeleidings en Zorgstructuur” van 19 november 2010 waarin in grote lijnen de begeleidings -en zorgstructuur weergegeven is. Dit beleidsplan bouwt voort op de uitgangspunten voor loopbaanbegeleiding zoals deze vastgelegd zijn in eerdere notities. Daarbij worden de algemene begeleidingsactiviteiten globaal beschreven en de extra “zorg” wordt nader uitgewerkt.

De begeleiding van leerlingen is een essentieel onderdeel van het onderwijs. Dat was in het verleden zo en zal ook in de toekomst zo blijven. Omdat de maatschappij, het beroepenveld en ook het onderwijs verandert, is het belangrijk de begeleiding zo te organiseren en uit te voeren, dat deze optimaal ten dienste staat van het onderwijsleerproces. Daarbij ervaren we dat steeds meer leerlingen extra zorg nodig hebben om hun onderwijsloopbaan zo goed mogelijk te doorlopen. Deze extra zorg ligt in het verlengde van en bouwt voort op de begeleidingstructuur die voor elke leerling geldt.

Deze begeleiding wordt uitgevoerd via een drie lijnenmodel:

- a. De eerste lijnsbegeleiding wordt in en door de onderwijsteams georganiseerd en uitgevoerd.
- b. De tweede lijnsbegeleiding wordt uitgevoerd door het Studenten Succes Centrum (SSC: individuele begeleiding/ trajecten en trainingen).
- c. Voor de derde lijnsbegeleiding wordt een beroep gedaan op en/of verwezen naar externe hulpverleningsinstellingen.

In het kader van het *Passend Onderwijs*, een landelijke ontwikkeling, waarbij het de bedoeling is dat elk kind/jongere onderwijs krijgt dat aansluit bij zijn of haar mogelijkheden en talenten, moet elk instituut in een zorgprofiel omschrijven waarin aangegeven wordt welke mogelijkheden en doelstellingen men heeft op het gebied van extra zorg. Het hierboven beschreven beleidsplan kan daarvoor als aanzet worden gebruikt. Daarbij is in het MBO de relatie met de beroepspraktijk van essentieel belang. Deze invalshoek heeft ook gevolgen voor de begeleiding en de keuzes voor leerlingen met beperkingen die daarin (soms per team) gemaakt (moeten) worden.

Per opleidingsteam wordt in de zelfevaluatie en het teamplan aangegeven welke specifieke inspanningen het team verricht m.b.t. leerlingen met beperkingen. Door het interne auditteam en de inspectie is dit een vast aandachtspunt waarop een team wordt beoordeeld.

5.1.2 Deelvraag 2.

Wat is het beleid van het Deltion College t.a.v. specifieke ondersteuningsvragen wat betreft plaatsing/ intake, voortgangsbegleiding en uitstroombegeleiding van ASS-leerlingen?

In de boven genoemde notitie “Begeleidings- en zorgstructuur” wordt de rol van het SSC als volgt omschreven:

“De 2^e lijnsloopbaanbegeleiding binnen Deltion wordt uitgevoerd door het SSC. Dit is het expertisecentrum dat begeleiding verzorgt in aanvulling op de 1^e lijn in de teams. Hierbij gaat het om diensten (onderzoek, behandelen, begeleiden, adviseren, informeren etc.) gericht op studie-, sociaal-emotionele problemen en loopbaanvraagstukken. Ook inzet en expertise ten behoeve van specifieke doelgroepen (o.a. allochtonen, gehandicapten en ‘rugzakleerlingen’) wordt vanuit het SSC gecoördineerd”.

Uit de interviews van de leerkrachten van het team fietstechniek blijkt dat het SSC activiteiten verricht m.b.t. de voorlichting, intake en kennismaking met het Deltion College. Als de leerlingen in de opleidingen geplaatst zijn merkt men niets meer van de ondersteuning en begeleiding van het SSC. Dit wordt door hun als een gemis ervaren.

5.1.3 Deelvraag 3.

Wat wordt er gedaan om een soepele overdracht tussen het voorafgaande onderwijs en het Deltion College te bevorderen in het specifieke geval voor ASS- leerlingen?

Het Studenten Succes Centrum zorgt voor voorlichting, beroepskeuzeonderzoek en -advies. Het coördineert en regelt de kennismaking met het Deltion College. Door het Studenten Succes Centrum wordt ook de coördinatie en ondersteuning geregeld van specifieke doelgroepen (o.a. allochtonen, studenten met een functiebeperking, studenten met een LGF: rugzakleerlingen en zorgleerlingen uit SVO).

Uit het interview van de teamleidster van het SSC blijkt dat over het algemeen van een soepele overdracht uit het voorliggend onderwijs geen sprake is. Slechts bij de bouw en de opleidingen op niveau 1 (Startopleidingen) is dit goed geregeld. Een ambulante begeleider van de toeleverende school bijvoorbeeld de Ambelt is hier betrokken bij de opleiding op het Deltion in het eerste jaar. Bij andere teams bijvoorbeeld op niveau 2 moet de mentor/coach zelf achter de informatie aan gaan. Een soepele overdracht in de vorm van het overdragen van het portfolio gebeurt nog helemaal niet.

5.1.4 Deelvraag 4.

Zijn er kwantitatieve gegevens over de uitval en de slagingspercentages van deze leerlingen op het Deltion College en hoe worden deze gebruikt?

Op dit moment wordt er door een projectgroep een onderzoek gedaan om de zorg voor de groep studenten die extra begeleiding nodig hebben te optimaliseren. Resultaten van dit onderzoek kunnen mede input geven voor het vormgeven van Passend Onderwijs voor Deltion College. Andere gegevens zijn op dit moment niet beschikbaar.

5.2 Onderzoeksvraag 2

Welke extra ondersteuning kan het cluster “techniek” i.c. de afdeling motorvoertuigentechniek / fietstechniek bieden t.a.v. ASS- leerlingen?

5.2.1 Deelvraag 1.

Onder welke voorwaarden is het mogelijk om ASS- leerlingen in een reguliere groep op te vangen?

Over het algemeen zijn de leerkrachten van mening dat ASS- leerlingen in een reguliere groep goed te begeleiden zijn. Ze zeggen hier wel bij dat dit er niet te veel moeten zijn omdat dit toch veel extra energie kost. De intake van ASS- leerlingen wordt samen met het SSC gedaan. Samen met het SSC wordt een plan van aanpak voor elke ASS- leerling opgesteld. In dit plan van aanpak wordt ook vermeld of een andere wijze van examinering toegepast moet worden. In sommige gevallen mogen ASS- leerlingen langer over hun examen doen of mogen zij mondeling i.p.v. schriftelijk een toets maken. Hierna valt de begeleiding van het SSC echter weg en kan alleen een beroep gedaan worden op hun expertise als er problemen zijn. De leerkrachten geven aan dat ze al na enkele lessen er

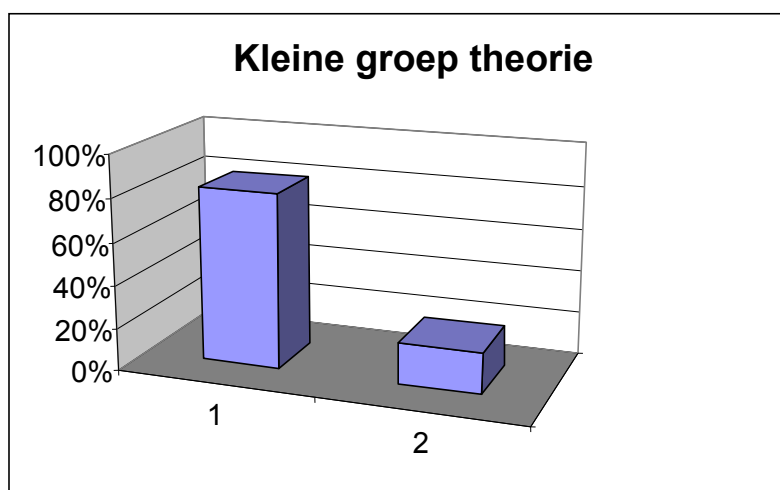
achter komen dat ASS- leerlingen in hun klas hebben. Ze blijken vaak onrustiger en eerder afgeleid te zijn.

Leerlingen op niveau 1. hebben in een aantal gevallen een ambulante begeleider uit het voorafgaande onderwijs (Ambelt) die extra ondersteuning en begeleiding biedt. Als zo'n ASS- leerling doorstroomt naar niveau 2. kan ook hier gebruik worden gemaakt van deze extra faciliteit.

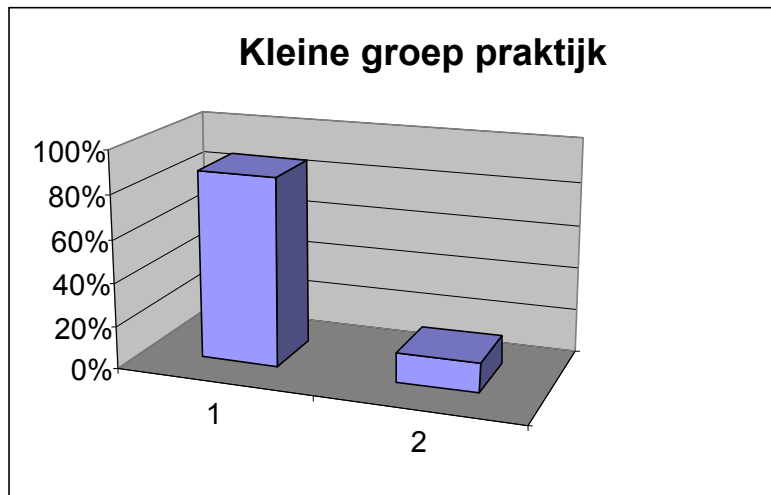
5.2.2 Deelvraag 2.

Op welke wijze biedt de afdeling motorvoertuigen/ fietstechniek faciliteiten om ASS- leerlingen extra te begeleiden?

Uit de interviews blijkt dat ASS- leerlingen niet structureel in een kleinere groep zitten bijvoorbeeld dat de groepsgrootte niet 12 / 16 in plaats van 22 leerlingen is. De instructeur die de praktijklessen verzorgt geeft echter aan dat hij wel met een kleine groep kan werken. Dit komt door de beperkte ruimte van het praktijklokaal maar niet door het aanpassen van de groepsgrootte. Voor de andere vakleerkrachten en de leerkrachten algemene vakken is het werken met een kleinere groep niet mogelijk. De leerkracht Engels geeft aan dat ze soms met een kleinere groep kan werken omdat de rest van de groep onder begeleiding zelfstandig in het studielandschap kan werken. Deze mogelijkheden gelden voor alle leerlingen en hebben dus niet specifiek op ASS- leerlingen betrekking.

In de vragenlijsten geeft 81% van de ASS- leerlingen aan voor de theorieles in een kleinere groep te kunnen werken.

Voor de praktijkles is dit 87%.

De leerkrachten hebben geen extra uren gekregen om ASS- leerlingen extra te begeleiden. Uren om extra individuele gesprekken te voeren, uren voor remediale hulp en huiswerkbegeleiding moeten binnen de reguliere taakomvang gedaan worden. Hiervoor is echter niets opgenomen in de taaktoedeling. Er zijn ook geen extra uren beschikbaar voor BPV-bezoek. Het streven is om elke leerling regulier 2 keer per jaar te bezoeken op de werkvloer. Bij probleemleerlingen of bij slecht functioneren wordt de BPV- plaats meerdere keren per jaar bezocht. Dit heeft echter niets te maken met bijzondere leerlingen.

De ASS- leerlingen zijn zeer tevreden over de begeleiding vanuit de school tijdens hun BPV/stage. Ze zeggen “je kunt altijd en overal aankloppen bij problemen” en “begeleiding op het leerbedrijf is goed 1 keer per maand komt de stagebegeleider langs om de voortgang te bespreken”.

5.2.3 Deelvraag 3.

Welke overlegvormen zijn er om de begeleiding van collega's, die aan deze leerlingen lesgeven, af te stemmen?

In de wandelgangen en aan de koffietafel worden de collega's geïnformeerd over de voortgang van de leerlingen en men geeft elkaar tips. Door de gebouwelijke indeling (één campus) ziet men elkaar vaak en zijn er korte lijnen. De praktijkinstructeur en de mentor fietstechniek hebben 1 keer per week een vast leerlingoverleg. Dit wordt door beiden als zeer zinvol ervaren. Binnen het cluster MCT is er echter geen structureel overleg over leerlingen. Hieraan is echter wel behoefte. De leerkracht Engels constateert dat er grote verschillen zijn binnen de afdelingen van het Deltion College wat leerlingoverleg betreft. Het ontbreekt in deze aan een algemeen Deltionbeleid. Deze leerkracht constateert ook dat de leerkrachten algemene vakken (vreemde talen, Leer Loopbaan en Burgerschap, Nederlands en rekenen) vaak buiten het teamgebeuren vallen. Dit terwijl de algemene vakken steeds belangrijker worden i.v.m. nieuwe landelijke richtlijnen.

5.2.4 Deelvraag 4.

Welke extra inspanningen moeten leerkrachten verrichten om ASS- leerlingen aan een geschikte werkplek te helpen?

Uit het stagebestand moet een selectie gemaakt worden van bedrijven die een positieve attitude hebben t.a.v. de doelgroep. Er moet vaker gebeld worden of een bezoek aan het BPV- bedrijf gebracht worden om deze leerlingen geplaatst te krijgen. Door de BPV- begeleider wordt de leerling persoonlijk op de BPV/ stageplaats geïntroduceerd. Dit gebeurt niet bij de reguliere leerling. Samen met de ASS- leerling en de leermeester wordt de studiegids besproken en wat de leerling op school doet. Aan de hand van het praktijkboek wordt besproken wat de leerlingen de komende maanden moeten gaan doen. Voor ASS- leerlingen wordt afgeweken van het normale stramien, het werken met de Learningbox (een elektronische leeromgeving met opdrachten) wordt niet gedaan omdat deze leerlingen meer sturing nodig hebben en dat kan beter met het praktijkboek. In dat eerste kennismakingsgesprek legt de ASS- leerling legt zijn beperking uit. Afspraken worden daarna gemaakt over de invulling van het praktijkboek, de frequentie van de bezoeken en hoe te handelen bij problemen.

Uit de leerlinginterviews blijkt dat ze goed voorbereid zijn om op BPV/ stage te gaan. Een leerling zegt dat de praktijkinstructeur hem goed voorbereid heeft. Een ander geeft aan dat hij precies wist wat hem te wachten stond omdat hij al werkte.

5.2.5 Deelvraag 5.

Op welke wijze wordt de praktijkopleider/ leermeester geïnformeerd dat hij een ASS- leerling moet begeleiden?

Tijdens het kennismakingsgesprek komt aan de orde dat ASS- leerlingen behoefte aan structuur hebben. De praktijkopleider/ leermeester moet dagelijks / wekelijks bespreken wat een leerling moet doen en hoe hij dat moet doen. Dit geldt zeker in het begin van de stage / BPV periode. De praktijkopleider/ leermeester wordt ook geïnformeerd over de procedure hoe te handelen als er problemen zijn.

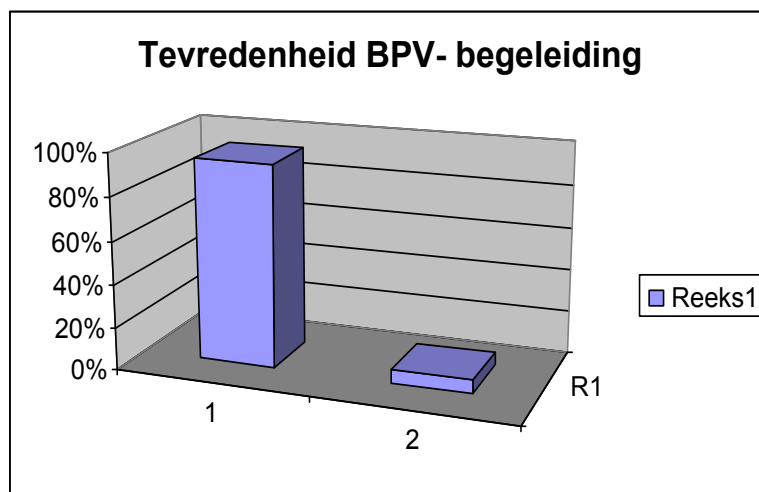
Indien er zich problemen voordoen moet contact gezocht worden met de mentor. Samen wordt er naar een oplossing gezocht. In sommige gevallen wordt een beroep gedaan op de deskundigheid van het SSC en soms wordt een gesprek met de ouders aangevraagd. Deze manier van werken geldt niet alleen voor ASS- leerlingen maar voor alle leerlingen. Enkele praktijkopleiders / leermeesters geven aan dat ze coulanter zijn als er problemen zijn met ASS- leerlingen en ook is de benadering van het probleemgedrag wat vriendelijker.

5.2.6 Deelvraag 6.

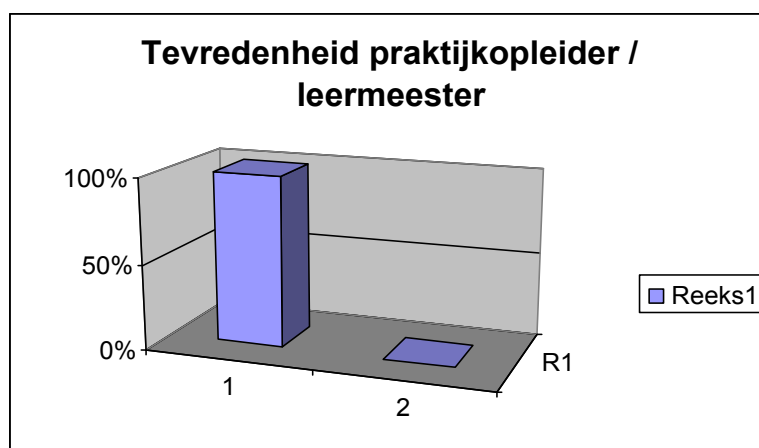
Hoe wordt de praktijkopleider/ leermeester ondersteund en welke handvatten moeten wij hem geven om een ASS- leerling optimaal te begeleiden?

Uit de interviews blijkt dat de BPV- begeleiders normaal 2 keer per jaar de BPV- plaats te bezoeken. Bij ASS- leerlingen is dit soms 5 of 6 keer per jaar. Hier zijn geen extra begeleidingsuren voor beschikbaar. In sommige gevallen weet de praktijkopleider/ leermeester aardig wat de beperking (ASS- syndroom) inhoudt en hoe hij hiermee om moet gaan. Als hij dit niet weet dan vertelt BPV- begeleider wat de kenmerken van de beperking zijn en hoe de leerling begeleid moet worden. Dit houdt in: een duidelijke planning en hierin aangeven wat, wanneer klaar moet zijn, geen complexe opdrachten, veel aandacht voor positieve feedback.

Bij de BPV bezoeken wordt door de BPV - begeleider van het Deltion College naast de voortgang volgens het praktijkwerkboek ook gekeken naar aspecten als: zelfstandigheid, verantwoordelijkheidsgevoel, houding t.a.v. collega's en communicatievaardigheden.

De ASS- leerlingen geven in de vragenlijst aan dat ze zeer tevreden zijn over de begeleiding vanuit de school op de BPV/ werkplek en ook door de begeleiding van de praktijkopleider/ leermeester. 81% van de ondervraagde ASS- leerlingen is positief over de begeleiding vanuit het Deltion College.

Voor de begeleiding van de praktijkopleider/ leermeester is 100% tevreden tot zeer tevreden.

5.3 Onderzoeksvraag 3:

Wat kenmerkt de houding van de leerkracht om ASS- leerlingen goed te onderwijzen en te begeleiden?

5.3.1 Deelvraag 1.

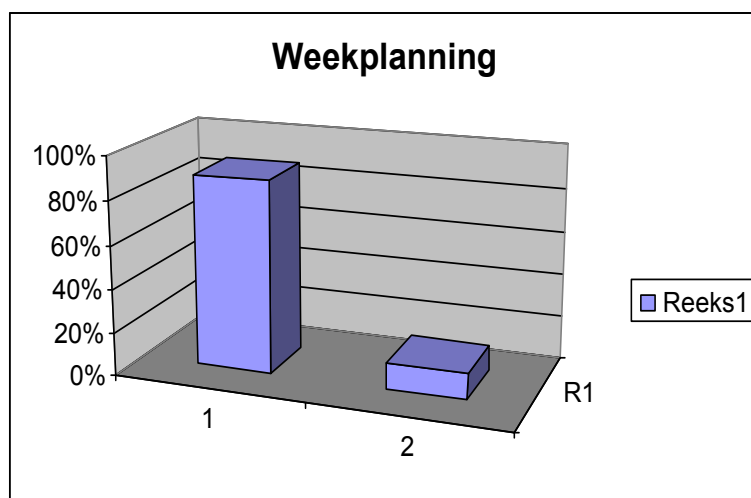
Op welke manier heeft de leerkracht zich verdiept in de kenmerken van ASS- leerlingen?

Een leerkracht heeft allerlei literatuur gelezen over leerlingen met beperkingen o.a. het boekje van Nauta & Giessen. Andere leerkrachten zeggen in het interview dat ze gebruik maken van hun jarenlange ervaring om deze leerlingen goed te begeleiden.

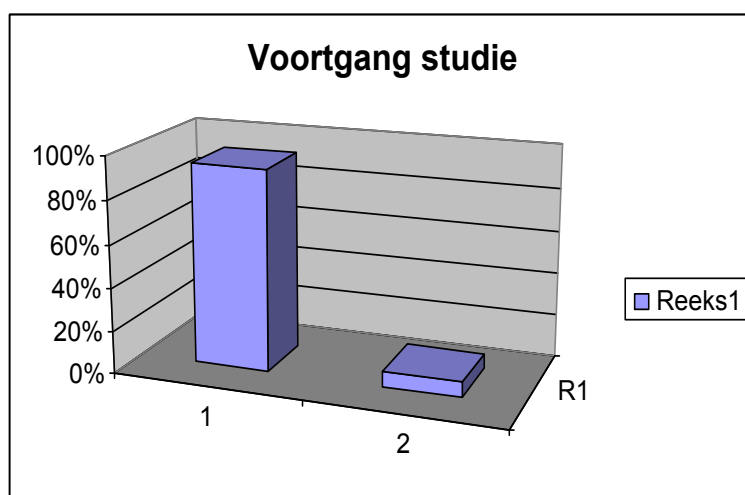
5.3.2 Deelvraag 2.

Op welke wijze heeft dit zijn pedagogische en didactische handelen beïnvloed?

Alle leerkrachten vinden dat belangrijk is om voor deze ASS- leerlingen een duidelijke structuur aan te brengen met kleine stapjes wat ze moeten doen. Sommigen maken een jaarplanning en een dagplanning. Bij de dagplanning wordt precies aangegeven welke werkzaamheden aan de eind van de dag ingeleverd moeten worden.

88% van de ASS- leerlingen weten precies wat ze moeten doen in een week.

93% van hen weet precies hoe ver ze zijn met hun studie. Dit blijkt uit de afgenomen vragenlijsten.

Men moet uitgaan van de mogelijkheden en niet van de onmogelijkheden.

Veel aandacht is er voor positieve feedback. Positief benaderen als de leerling iets goed doet maar hun er ook op te wijzen wat nog beter kan. Altijd een realistisch beeld scheppen. Ook hun iets laten doen wat ze goed kunnen i.v.m. het stimuleren van hun zelfvertrouwen.

Duidelijke structuur bieden betekent ook uitleggen waarom er iets veranderd is.

Een belangrijk aandachtspunt bij ASS- leerlingen zijn hun communicatieve vaardigheden.

Expliciet bij Nederlands en vreemde talen maar ook bij andere vakken is dit een punt dat extra aandacht verdient.

Indien zich problemen voordoen wordt contact opgezocht met de mentor. Samen wordt er naar een oplossing gezocht. In sommige gevallen wordt een beroep gedaan op de deskundigheid van het SSC en soms wordt een gesprek met de ouders aangevraagd. Stel dat er zich problemen voordoen op het leerbedrijf/ werk dan wordt samen met de praktijkopleider/ leermeester bekeken hoe het probleem opgelost kan worden. Deze manier van werken geldt voor alle leerlingen. Enkele leerkrachten geven echter aan dat ze coulanter zijn als er problemen zijn met ASS- leerlingen en ook is de benadering van het probleem gedrag wat vriendelijker.

5.3.3 Deelvraag 3.

Kan de leerkracht aangeven over welke didactische kennis en vaardigheden hij beschikt om ASS- leerlingen goed te kunnen begeleiden?

Alle leerkrachten geven aan dat het belangrijk is structuur aan te geven en te werken volgens vaste patronen. Het is belangrijk te werken met kleine stapjes en herhalen wat ze moeten doen. Ook is het van belang de theorieopdrachten te koppelen aan levensechte situaties uit de beroepspraktijk. Alle leerkrachten proberen veel variaties in lesvormen aan te brengen. Van klassikale instructie tot zelfstandig en in groepsverband werken.

De leerkrachten geven aan geen specifieke behoefte aan intervisie of bijscholing te hebben.

Er wordt wel geconstateerd dat het belangrijk is om als team met dezelfde visie met deze leerlingen om te gaan. Ook vindt men het belangrijk dat men ondersteund wordt door de afdelingsdirecteur als zich problemen voordoen.

Uit de interviews met de leerkrachten blijkt dat ze over het algemeen zeer tevreden zijn over de begeleiding van de leerkrachten en de manier waarop ze geholpen worden als er problemen zijn. Ze geven aan dat ze te allen tijde hulp kunnen vragen.

5.3.4 Deelvraag 4.

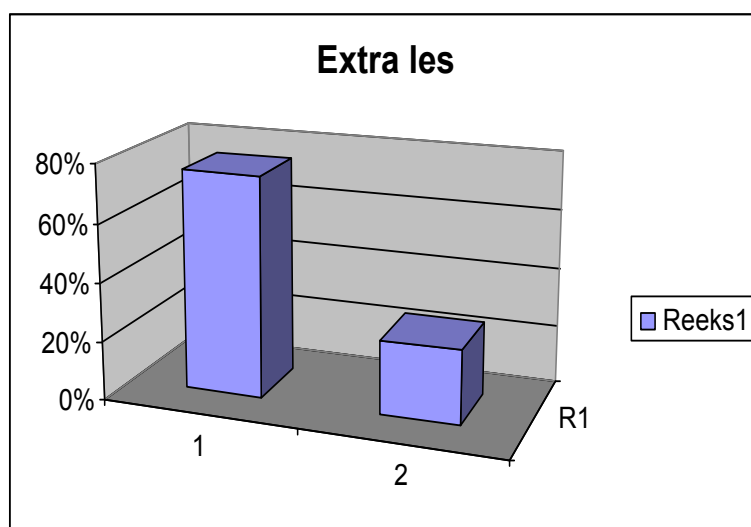
Hebben de leerkrachten vaker ASS- leerlingen in de klas gehad en op welke wijze heeft dit hun gedrag m.b.t. deze leerlingen beïnvloed?

De leerkrachten, die al langer in het onderwijs werken, geven aan dat ze hun jarenlange ervaring gebruiken om ASS- leerlingen goed te begeleiden. De jongere leerkrachten verdiepen zich meer in de specifieke kenmerken van deze doelgroep en proberen op deze manier hun eigen onderwijsstijl te ontwikkelen. Deze laatste hebben behoeften om samen met andere leerkrachten over het onderwijs aan deze leerlingen te praten en zo een gezamenlijke visie te ontwikkelen.

5.3.5 Deelvraag 5.

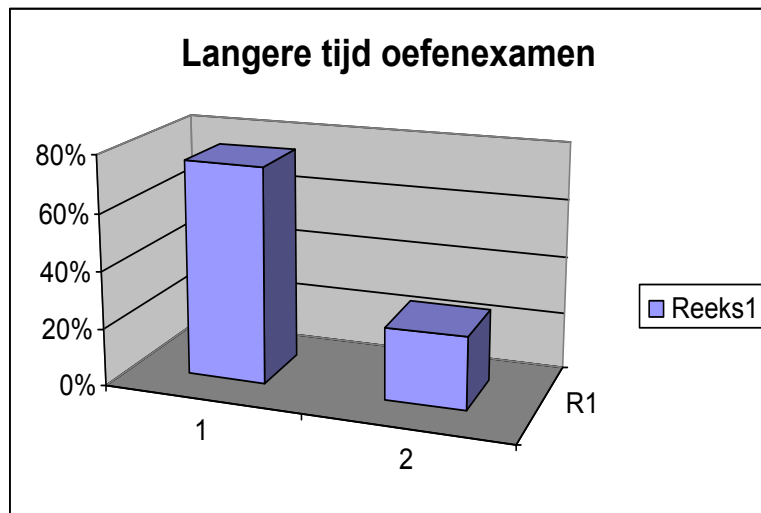
Wat doen de leerkrachten extra om ASS- leerlingen goed te begeleiden?

Omdat het aanbrengen van structuur voor deze leerlingen erg belangrijk is werken alle leerkrachten met dagplanningen, weekplanningen en zelfs jaarplanningen. Bij het verstrekken van opdrachten wordt er rekening mee gehouden dat deze niet te complex mogen zijn. Bij alle opdrachten wordt de relatie tussen theorie en praktijk duidelijk aangegeven. Ook de voortgang van het leerproces wordt nauwkeuriger gevolgd dan bij de reguliere leerling. Indien nodig krijgen de ASS- leerlingen extra uren theorie en praktijk.

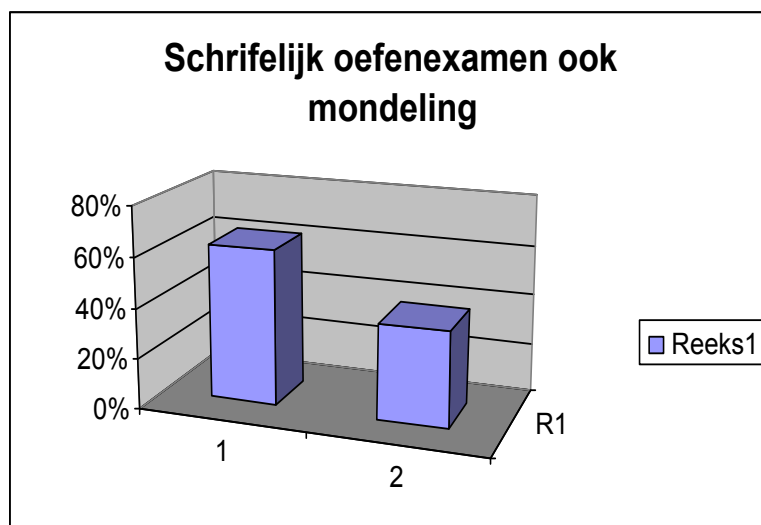

Vanuit de vragenlijst is gebleken dat 75% van de ASS- leerlingen aangeeft dat ze extra les krijgen als ze moeite hebben met de leerstof.

Bij een oefenexamen mogen ze langer over de opdrachten doen. Ook mogen ze een schriftelijk oefenexamen mondeling afleggen.

Bij de vragenlijst geeft 75% van de ASS- leerlingen aan hiervan op de hoogte te zijn en 25% weet dit niet.

Bij de vragenlijst geeft 75% van de ASS- leerlingen aan hiervan op de hoogte te zijn en 25% weet dit niet. 62% antwoordt dat ze op de hoogte zijn dat ze een schriftelijk examen ook mondeling mogen afleggen, 38% weet dit niet of antwoordt hier negatief op.

Tevens krijgen ze vaak extra huiswerkopdrachten mee. Met ASS- leerlingen vinden veel meer individuele gesprekken plaats dan met reguliere leerlingen.

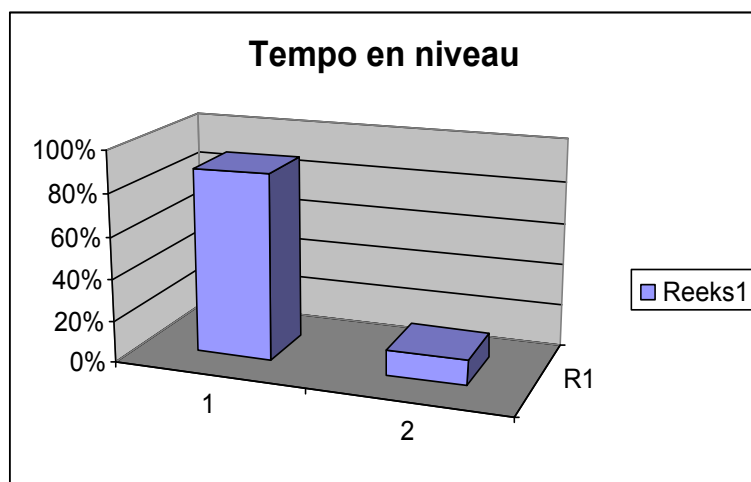
Als een ASS- leerling zich aan het groepsgebeuren wil onttrekken dan wordt er op allerlei manieren gestimuleerd om hem hierbij opnieuw te betrekken.

5.3.6 Deelvraag 6.

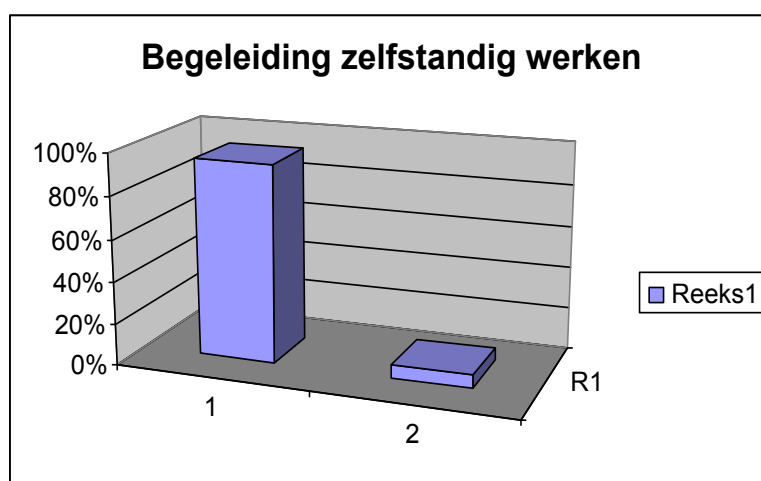
Worden er al individuele leerroutes/ maatwerktrajecten in het kader van het CGO georganiseerd en hoe wordt dit gedaan?

De meeste leerkrachten werken al met individuele leerroutes. De vakleerkrachten geven aan dat de Learningbox, waaraan een leerlingvolgsysteem gekoppeld is, hen hiertoe in staat stelt. De leerkracht Engels werkt wel met een individuele leerroute maar alleen voor de goede studenten. De voortgang volgt zij via een Excel bestand. Eén leerkracht werkt niet met de individuele leerroute omdat hij vindt dat dit ondoenlijk is met 500 leerlingen die hij moet begeleiden.

De ASS- leerlingen geven in de interviews aan dat ze het prettig vinden om in eigen tempo en op hun eigen niveau te werken. Eén leerling geeft aan dat bij zelfstandig werken de leerling teveel vrijheid heeft. Hij is voor meer controle door de leerkracht.

Uit de vragenlijsten blijkt dat 88% van de ASS- leerlingen aangeeft dat ze voldoende mogelijkheden hebben om op hun eigen tempo en niveau te studeren.

94% van hen geeft aan dat ze tevreden zijn tot zeer tevreden zijn over de begeleiding van de leerkrachten tijdens dit zelfstandig werken.

6. Conclusies

Uit de interviews van de leerkrachten uit het team fietstechniek blijkt dat de SSC activiteiten ophouden als de leerlingen in een opleiding geplaatst zijn. Dit wordt door hen als een gemis ervaren.

Aan een soepele overdracht uit het voorliggend onderwijs kan nog veel verbeterd worden. Behalve bij de bouw en de Startopleidingen is dit binnen het Deltion College nog nergens goed geregeld.

Over het algemeen zijn de leerkrachten van mening dat ASS- leerlingen in een reguliere groep goed te begeleiden zijn. Ze zeggen hier wel bij dat dit er niet te veel moeten zijn omdat dit toch veel extra energie kost.

Voor ASS- leerlingen kunnen specifieke voorzieningen geregeld worden namelijk: ze mogen langer over een examen doen en een schriftelijk examen mogen zij ook mondeling afleggen.

Een belangrijk aandachtspunt bij ASS- leerlingen zijn hun communicatieve vaardigheden. Niet alleen bij Nederlands maar bij alle lessen moet hier aandacht aan besteed worden.

De ASS- leerlingen krijgen vaak theorie- en praktijkles in een kleinere groep. Dit is echter geen structurele voorziening van uit het Deltion College voor deze doelgroep. Individuele leerkrachten bedenken oplossingen om kleinere groepen te kunnen realiseren.

In de taakomvang van de leerkrachten zijn geen extra uren opgenomen voor het houden van extra individuele gesprekken, extra theorie en praktijklessen en frequenter BPV bezoek. Het Deltion College zou echter extra middelen beschikbaar moeten stellen om ASS- leerlingen goed te kunnen begeleiden.

In de interviews geven de leerkrachten aan dat structureel leerlingenoverleg ontbreekt in de afdeling fietstechniek / motorvoertuigentechniek. Er bestaan grote verschillen tussen de teams in het Deltion College. Men heeft behoefte aan één Deltionbeleid.

De BPV- begeleiding van ASS- leerlingen is veel intensiever dan bij een reguliere leerling. Op de eerste plaats moet aan de leermeester/ praktijkopleider handvatten gegeven worden hoe ze het best met deze leerling kunnen omgaan. Daarnaast is het moeilijker om een geschikte stageplaats te vinden en moet het BPV bezoek frequenter plaatsvinden. Vanuit het Deltion College kunnen echter geen extra middelen beschikbaar gesteld worden voor de extra inspanningen van de leerkrachten van deze doelgroep.

De leerkrachten geven in de interviews aan dat de volgende zaken van belang zijn om ASS-leerlingen goed te onderwijzen en te begeleiden. Men moet uitgaan van de mogelijkheden en niet van de onmogelijkheden. Het aanbrenge van structuur is erg belangrijk, de opdrachten die gegeven worden mogen niet te complex zijn. Er moet veel positieve feedback gegeven worden. Positief benaderen als de ASS-leerling iets goed doet maar hun erop wijzen wat nog beter kan. Ook iets laten doen wat ze goed kunnen i.v.m. het stimuleren van hun zelfvertrouwen. Duidelijk structuur bieden betekent ook uitleggen waarom er iets veranderd is.

De leerkrachten geven in de interviews aan geen behoefte te hebben aan intervisie of bijscholing. Ze kunnen deze leerlingen goed begeleiden op grond van hun jarenlange ervaring in het onderwijs. Ze geven wel aan dat het belangrijk is als team vanuit één gezamenlijke visie te werken. Ook vindt men het belangrijk dat men gesteund wordt door de directie.

Bijna alle leerkrachten geven aan dat ze met individuele leerroutes/ maatwerktrajecten werken. In de interviews en de vragenlijsten wordt door de ASS-leerlingen opgemerkt dat ze het werken in eigen tempo en op hun eigen niveau als zeer prettig ervaren. Ook de manier waarop ze hierbij begeleid worden spreekt hen zeer aan.

7. Literatuurlijst

- ASSjeblieft, (2008). Handreikingen voor begeleiding van jongeren met ASS in beroepsonderwijs en arbeidstoeleiding. *REA College Nederland, Locatie Bartiméus Ermelo*.
- Avramidis, E., Norwich, B. (2002). Teachers' attitude towards integration / inclusion: a review of the literature. *European Journal of special Needs*. 17, (2), 129-147.
- Bruggen, B. van der, (2005). Ecco homo. In: Balkom, J. van (Red.), *Inclusief denken en handelen in het onderwijs*. Antwerpen- Apeldoorn: Garant.
- Bijstra, J. en Doornenbal, J. (2002). Consultatieve leerlingbegeleiding en handelingsgerichte diagnostiek: van twee modellen naar één. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 41, 394-401.
- Campbell, J., Gilmore, L., Cuskelly, M. (2003). Changing student teachers' attitudes towards disability and inclusion. *Journal of Intellectual & Development Disability*. 28, (4), 369-379.
- Claasen, De Bruïne, Schuman, Siemons en Van Velthooven, (2009). Inclusief bekwaam.
- Delfos, M. (2005). Ik heb ook wat te vertellen. *Communiceren met pubers*. Amsterdam: SWP.
- Dupoux, E., Wolman, C., Estrada, E. (2005). Teacher's Attitudes toward Integration of Students with Disabilities in Haiti and the United States. *International Journal of Disability, Development and Education*. 52, (1), 43-58.
- Dijkstra, K. (2010). *Wat vinden leerkrachten van inclusief onderwijs en wat betekent dat voor de opleidingen?* De houding van leerkrachten ten aanzien van inclusief onderwijs.
- Freytag, C. E. (2001). Teacher Efficacy and Inclusion: The Impact of Preservice Experiments on Beliefs. *University of Central Florida*.
- Harinck, F. (2008). Basisprincipes praktijkonderzoek. *Garant Antwerpen – Apeldoorn*.
- Mason, Chr. Y., McGahee- Kovac, M. en Johnson, L (2004). How to Help Students Lead Their IEP Meetings. *Teaching Exceptional Children*, 3, 18-25.
- Meijer, C. (2003). Inclusief onderwijs en de praktijk in de klas. *Brussel: European Agency for Development in Special Needs Education*.
- Nauta, P en Giesing, M. (2006). Leerlingen met een specifieke hulpvraag. *Dokkum*.
- Oudshoorn, D.N., Brans, H.C.M., Duyx, J.H.M en Eussen, M.L.J.M. (1995). Kinder- en adolescentenpsychiatrie, een praktisch leerboek, *Hoofdstuk 10*, 260- 274. *Houten/Diegem*.
- Schuman, H. (2009). Passend Onderwijs – pas op de plaats of stap vooruit? *Seminarium*.
- Watkins, A. (red.) (2003). Kernthema's in het onderwijs aan leerlingen met beperkingen. *Aanbevelingen voor beleidsmakers*. Brussel: European Agency for Development in Special Needs Education.

Wilkinson, L.A. (2008). Self- management for children with high- functioning autism spectrum disorders. *In: Intervention in school and clinic, Vol. 43, no 3*, pp. 150 – 157.

Wing, L. (2005). Leven met uw autistische kind. *Een gids voor ouders en begeleiders*. Amersfoort.

Wood, W. M., Karvonen, M., Test, D. W., Browder, D. en Algozzine, B. (2004). Promoting Student Self-determination Skills in IEP Planning. *Teaching Exceptional Children*, 3, 8-16.

Zambelli, F., Bonni, R. (2004). Beliefs of teachers in Italian schools concerning the inclusion of disabled students: a Q-sort analysis. *European Journal of Special Needs Education*. 19, (3), 351-366.

8. Bijlagen

Instrument 2.

Onderzoeksvragen m.b.t. het interview van teamleidster Studenten Succes

Centrum (*Het SSC voert de 2^e lijnsloopbaanbegeleiding uit binnen Deltion. Dit is het expertisecentrum dat begeleiding verzorgt in aanvulling op de 1^e lijn in de teams.*)

Vooraf:

Ik doe een onderzoek, in het kader van mijn masterstudie, om te achterhalen of de leerkrachten van het Deltion College bereid en in staat zijn om inclusief onderwijs te verzorgen voor ASS- leerlingen in een reguliere onderwijssetting.

Tevens wil ik onderzoeken wat het SSC aan extra ondersteuning kan bieden om dit op een goede manier te realiseren. Hierover wil ik je nu een aantal vragen stellen. Als het onderzoek is afgerond ontvang je hiervan een afschrift. Tijdsduur: 50 minuten

Vragen:

1. Wat is de rol van het StudentenSuccesCentrum m.b.t. ASS- leerlingen?
2. Is er een Deltion beleid m.b.t. ASS- leerlingen?
3. Hoe wordt de warme overdracht geregeld met het voorliggende onderwijs?
4. Koppelt het SSC de voortgangresultaten terug naar de toeleverende scholen?
5. Hoe ondersteunt het SSC leerkrachten die ASS- leerlingen in een groep hebben?
6. Op welke wijze doen jullie aan intervisie/ bijscholing voor leerkrachten met ASS- leerlingen?
7. Heeft het SSC een overzicht hoe succesvol deze leerlingen zijn op het Deltion?
8. Zijn er extra subsidiemogelijkheden voor ASS- leerlingen en hoe kunnen die aangevraagd worden?
9. Krijgt de afdeling extra gelden die alleen aan deze doelgroep besteed mogen worden?

Instrument 3.

Onderzoeksitems m.b.t. het interview van leerkrachten.

Vooraf:

Ik doe een onderzoek, in het kader van mijn masterstudie, om te achterhalen hoe: de leerkrachten van het Deltion College bereid en in staat zijn om inclusief onderwijs te verzorgen voor ASS-leerlingen in een reguliere onderwijssetting.

Tevens wil ik onderzoeken welke extra maatregelen er door het Deltion College geboden worden om dit op een goede manier te realiseren. Hierover wil ik je nu een aantal vragen stellen. Als het onderzoek is afgerond ontvang je hiervan een afschrift. Tijdsduur: 50 minuten

Interviewitems:

Begeleiding (onderzoeksvraag 3.)

1. Vind je dat ASS- leerlingen in een reguliere groep thuishoren?
2. Heb je je verdiept in de kenmerken van deze leerlingen?
3. Ondersteun je de praktijkopleider/ leermeester bij de begeleiding en hoe doe je dat?
4. Kun je aangeven wat je vanuit jezelf extra doet om deze ASS- leerlingen goed te begeleiden?
  - Hoe creëer je een veilige leeromgeving?
  - Hoe plan je de werkzaamheden voor deze leerlingen?
  - Hoe zorg je ervoor dat deze leerlingen uitgedaagd worden om te leren?
  - Hoe stimuleer je de leerlingen om door te gaan met hun opdrachten?
  - Zijn er voor deze leerlingen afgestemde instructievormen?
  - Wat doe je om deze leerling bij de rest van de groep te betrekken?
5. Organiseer je al individuele leerroutes / maatwerktrajecten in het kader van het CGO? Hoe organiseer je deze?

Intervisie /scholing (onderzoeksvraag 2.)

6. Welke tekorten ervaar je bij je zelf en heb je behoefte aan extra ondersteuning (intervisie) of bijscholing?
7. Hoe informeer je collega- docenten over de voortgang en specifieke afspraken die je met deze leerlingen gemaakt hebt?

Faciliteiten (onderzoeksvraag 2.)

8. Heb je extra faciliteiten gekregen om ASS- leerlingen extra te begeleiden? Welke zijn dit?

Instrument 4.

Onderzoeksvragen m.b.t. het interview van leerlingen.

Vooraf:

Ik doe een onderzoek in het kader van mijn masterstudie. Dit is een opleiding om me te specialiseren in de omgang van ASS- leerlingen. Dit interview is erop gericht om te achterhalen hoe jij het onderwijs op het Deltion College en specifiek binnen de opleiding fietstechniek ervaart. De uitkomsten van dit interview zal ik gebruiken om een aantal knelpunten te signaleren en daar waar mogelijk zal ik met oplossingen komen. Hierover zal ik jullie later klassikaal informeren.

Vragen:

1. Wat vind je van jouw docenten?
2. Word je geholpen als je problemen hebt bij het leren?
3. Hoe wordt er op school rekening gehouden met het feit dat je een ASS- leerling bent?
4. Weet je hoe ver je bent met je studievoortgang?
5. Weet je wat je aan het einde van de week gedaan moet hebben?
6. Is er voldoende mogelijkheid om in je eigen tempo en niveau te studeren?
7. Vind je dat je genoeg leert op school?
8. Kun je aangeven hoe het contact met je docenten en medeleerlingen is?
9. Ben je tevreden over de begeleiding door het leerbedrijf tijdens je stage/ bpv?
10. Als je weer een opleiding moest kiezen, zou je dan deze opleiding kiezen?

Instrument 5

Vragenlijst

Onderzoeksvragen voor ASS- leerlingen.

Vooraf:

Deze vragenlijst is erop gericht om te achterhalen hoe jij het onderwijs op het Deltion College ervaart en specifiek binnen de opleiding fietstechniek. De uitkomsten van deze vragenlijst zal ik gebruiken om een aantal knelpunten te signaleren en daar waar mogelijk zal ik met oplossingen komen.

Hierover zal ik jullie later klassikaal informeren.

Het invullen van deze lijst duurt ongeveer 20 minuten.

Het beantwoorden van de vragen gaat als volgt;

JA   Altijd of geheel mee eens.

Ja   Vaak, deels mee eens.

Nee   Bijna nooit, grotendeels oneens.

NEE   Nooit, geheel oneens.

Lees de vraag aandachtig door en zet vervolgens een **X** in het hokje dat overeenkomt met jouw mening.

Vragenlijst:

	NEE	Nee	Ja	JA
Het onderwijs op je vorige school sloot goed aan bij het onderwijs op het Deltion College.				

	NEE	Nee	Ja	JA
Ik vind dat mijn leerkrachten goed lesgeven.				

	NEE	Nee	Ja	JA
Tijdens mijn studie word ik goed begeleid in het plannen van mijn werkzaamheden?				

	NEE	Nee	Ja	JA
Bij de theorieles wordt er in een kleine groep gewerkt.				

	NEE	Nee	Ja	JA
Bij de praktijkles wordt er in een kleine groep gewerkt.				

	NEE	Nee	Ja	JA
Als ik moeite heb met de leerstof krijg ik extra les.				

	NEE	Nee	Ja	JA
Bij een oefenexamen mag ik er langer over doen.				

	NEE	Nee	Ja	JA
Een schriftelijk oefenexamen mag ik ook mondeling doen.				

	NEE	Nee	Ja	JA
Ik weet precies hoe ver ik ben met mijn studie.				

	NEE	Nee	Ja	JA
Ik weet precies wat ik in een week moet doen?				

	NEE	Nee	Ja	JA
Ik heb voldoende mogelijkheid om in mijn eigen tempo en op mijn eigen niveau te studeren.				

	NEE	Nee	Ja	JA
Ik ben tevreden over de begeleiding tijdens het zelfstandig werken.				

	NEE	Nee	Ja	JA
Ik kan het niveau van mijn opleiding aan.				

	NEE	Nee	Ja	JA
Ik ben tevreden over de begeleiding vanuit school op mijn werk.				

	NEE	Nee	Ja	JA
Ik ben tevreden over de begeleiding praktijkopleider / leermeester op mijn werk.				

	NEE	Nee	Ja	JA
Ik vind de sfeer op school erg goed.				

	NEE	Nee	Ja	JA
Ik heb goed contact met mijn leerkracht en medeleerlingen.				

	NEE	Nee	Ja	JA
Als je weer een opleiding moest kiezen, zou je dan deze opleiding kiezen?				

Welk rapportcijfer geef je jouw opleiding?   1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Bedankt voor je medewerking.